

UDK 82-1:82-3:808.5:81'342.9

Aleksander Bjelčevič

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

aleksander.bjelcevic@ff.uni-lj.si

VERZ, PROZA IN POEZIJA V USTNEM MEDIJU

V čem se loči verz od proze v ustnem mediju, kako vemo, da poslušamo verz? Kaj se spremeni, ko metrični in svobodni verz ter vmesne oblike pojemo, melorecitiramo in recitiramo, kako na sluh ločimo posamezne verze, kako je treba recitirati svobodni verz, kako je treba zapisati primarno péte verze?

Ključne besede: petje, recitiranje, svobodni verz, pasijon, nepismene kulture

How is verse distinguished from prose in an oral medium, and how do listeners know they are listening to verse? What changes when metrical and free verse, or mixed forms, are sung, recited musically, or recited? How do listeners distinguish individual verses, how ought free verse be recited, and how should verses that were originally sung be written down?

Keywords: singing, recitation, free verse, Passion play, oral cultures

0 Uvodna vprašanja in opredelitve

0.1 Vprašanja

V prispevku me predvsem zanima, po čem razločimo verz (ali verzifikacijo, pojma sta sinonimna) od proze, ko iz pisnega medija prestopimo v ustnega, iz zapisa v ustno izvedbo, iz branja v poslušanje. Zraven me zanima, po čem se v ustnem mediju poezija/pesništvo razlikuje od pripovedništva/epike; vprašanje je zlasti smiselno za nepismene kulture. Ker so to najbolj temeljni literarni pojmi, niso definirani niti soglasno niti natančno in včasih z ozirom na zgolj pisni medij, npr. slovenski leksikon *Literatura* (2009) pesem definira kot »vsako lit. delo, *napisano* v verzih«, SSKJ verz definira kot »*grafično* enoto pesniškega besedila«, *Princeton Encyclopedia* (1993) prozo definira kot »*written* representation of«, Pickering (1986: 621) je poezijo definiral kot »obliko *pisanja*, kjer vrstice le redko sežejo do desnega roba strani«. Ali je verz sinonimen s poezijo, ali je proza sinonimna s pripovedništvom? Ali se v besedni umetnosti nepismenih ljudi in kultur proza le pripoveduje, verz pa načeloma poje?

Katere lastnosti zapisanega verza se v ustni izvedbi ohranijo, katere pa spremenijo? Katere lastnosti so bistvene za verz in katere za prozo? Za verzifikacijo je bistveno, da je besedilo členjeno na verze: v zapisani verzifikaciji so ti med seboj povsem jasno ločeni. Kako pa v recitirani ali péti pesmi vemo, kaj tvori verzno enoto, tj. kdaj

se en verz konča in drugi začne? Tu imamo dve različni situaciji. a) Da pisмени izvajalec recitira ali poje že zapisane pesmi – on torej vé, kaj tvori verz. Toda ali publika loči en verz od drugega? b) Da ljudska pesem (nepisemenih ljudi) ni zapisana. Kaj tam tvori verzno vrstico? Odgovor na drugo vprašanje ni trivialen (Hayes, MacEachern) in očiten.¹ Če ne razločimo enega verza od drugega, potem včasih celo ne zaznamo, da poslušamo verz. Poglejmo primer: ko poslušamo Nirvanino pesem *Smells like teen spirit*, so kitice razločno narejene iz dveh nerimanih jamskih 16-ercev:

Load up on guns and bring your friends
it's fun to lose and to pretend
She's overboard, self assured oh no I know, a dirty word.

Melodija drugega 16-erca je ponovitev melodije prvega 16-erca. V vseh spletnih zapisih pa so verzi pol krajši, kitica ima štiri rimane jamske osmerce (stara cerkvena ambrozijanska kitica):

Load up on guns and bring your friends
It's fun to lose and to pretend
She's overboard, self assured
Oh no I know, a dirty word

Dva različna medija, dva različna verza.

Vprašanje, katere lastnosti zapisanega verza se v ustni izvedbi ohranijo, bi po logiki morali obrniti: katere elemente verzne govora lahko zapišemo, saj je zapis le grafična predstavitev potencialno govorjenega jezika? Zapišemo glasove, zloge, besede, s pikami in vejicami pa »premore« (poenostavljam), medtem ko naglašenosti zlogov ponavadi ne označujemo. Za razumevanje narave verza se vprašajmo – zakaj sploh gremo na določenem mestu v nov verz, kaj verzni konci označujejo, čemu pišemo v verzih? Primerjajmo naravo verza z naravo stavka: stavek je po navadi niz besed, ki izraža eno misel (trditev, vprašanje, navodilo ...), po tej lastnosti so stavki med seboj enakovredni, ekvivalentni. Čemu pa verzi? Razlogi so ne le zgodovinski² in estetsko-muzikalični, ampak tudi semantični: tudi verzi so pomenske enote, ki so soizmerne in soodnosne (Gasparov 1993, 5–6). S soodnosnostjo in soizmernostjo se količina pomena poveča, poveča se pomenski potencial – to naj bi bil cilj pisanja v verzih. In kakor za ločevanje enega stavka od drugega uporabljamo ločila in premore, kadence, antikadence, tako za ločevanje verzov uporabljamo grafični prelom, v govoru pa premor ali pol/kadence.

Niz zgornjih vprašanj lahko še razširimo. Ali tudi v ustnem mediju obstajajo vmesne oblike med verzom in prozo, pa svobodni verz in pesem v prozi? In kako so torej verz, poezija, proza in pripovedništvo sploh definirani? Tu je treba razlikovati

¹ Vprašanje postane razumljivejše pri zgolj instrumentalni izvedbi sicer besedilne pesmi: na spletni strani Slovenske narodne pesmi (http://www.narodne-pesmi.si/?lang=&option=first_page) pesem *Čej so tiste stezice* igra citrarka brez pevke. Kot glasbeni laik pri tem ne znam določiti meje med »verzi« oz. jih ne slišim tam, kjer jih poznam iz besedila.

² Na vprašanje, čemu verzi, lahko odgovorimo tudi zgodovinsko: da je bil metrični govor npr. učinkovito mnemotehnično sredstvo za pomnjenje potrebnih besedil, da je nastal kot dodajanje besedila k obredni glasbi (Bowra), da so z njim pokazali na pomembnost besedila ipd.

med tem, kako jih definira današnja teorija, in kako jih definirajo avtorji in publika, zlasti nekoč in v nepismenih kulturah. Ali so ti štirje pojmi (verz, poezija, proza, pripovedništvo) večni in kulturno univerzalni? In če niso, kaj jim je bilo v preteklosti in v drugih kulturah analogno? Katere analogne pojme imajo nepismeni ljudje, zlasti v nepismenih družbah? Ali je pojem proza za ustno sporočeno pripoved sploh uporaben? Rečemo »proza 19. stoletja«, ne rečemo pa »ljudska proza«, ampak ljudsko pripovedništvo; in redko rečemo, da so drame napisane v prozi (kar v grafičnem smislu so), saj so namenjene govorjenju in poslušanju.

0.2 Opredelitve

0.2.1 Verz, proza, poezija in pripovedništvo

Verz in proza imata po dva pomena. Verz je a) v fonetično-intonacijskem (ustni verz) in v grafičnem pomenu vrstica verzne besedila in je zato hkrati sinekdoha za verzifikacijo (besedilo v verzih), (b) v vsebinskem in stilističnem pomenu je sinekdoha oz. sinonim za poezijo/pesništvo, kar je poleg tega še vsebinski in stilistični pojem.

Proza je a) v fonetično-intonacijskem (ustna proza) in v tipografskem pomenu besedilo, ki ni členjeno na verze, torej neverzificirana beseda (zato zapisani drami smemo reči proza). Prozo je torej mogoče definirati tudi tako, da zajame govorjena besedila. b) V vsebinsko-stilističnem pa je sinekdoha za pripovedništvo/epiko, tj. za romane, povesti, kratke zgodbe v proznem zapisu (zato *govorjeni* drami ne bomo rekli proza).

Pravilni opoziciji (oz. komplementa) sta torej poezija vs. pripovedništvo, ki sta predvsem stilistična in vsebinska pojma (plus dramatika), ter verz vs. proza, ki sta grafična (v zapisu) in fonetično-intonacijska (v govoru).

Če se nam pomena a) in b) zlijeta v enega (verz s poezijo in proza s pripovedništvom), se lahko pri odgovarjanju na nekatera zgornja vprašanja vrtimo v krogu, npr. za avtorja gesla »Prose poem« iz *The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics* je pesem v prozi oksimoron in protislovje, dejansko pa je pojem povsem koherenten: to je b) kratko poetično besedilo v a) prozni tipografiji.

0.2.2 Načini ustnega izvajanja: Petje, melorecitanje, recitiranje in pripovedovanje

Tako verz kot prozo lahko izvajamo na vsakega od teh štirih načinov. Melorecitacija je vmesna oblika med petjem in recitiranjem³ in te je več vrst: od guslarskega petja do petja prazničnih evangelijev. Med načini ni ostre meje, eden v drugega lahko prehajajo zvezno, npr. Patti Smith v pesmi *Gloria* iz melorecitanja v petje. V pesmi se lahko diskretno (nezvezno) menjavajo vsi načini, npr. *Celebration of the Lizard* skupine The Doors.

³ Izraz je Voduškov (2003), Jurij Snoj (1999: 101) petju evangelijev reče glasbena recitacija, angleški izraz pa je *chanting*. Etnomuzikolog Svanibor Petan pa pravi, da soglasnega prevoda za ta način petja ni.

0.2.3 Prepletanost grafičnih, vsebinskih in izvedbenih načinov

V novejši »zahodni« pismeni kulturi torej ne smemo enačiti verzov s poezijo in petjem (melorecitaranjem) in proze ne s pripovedništvom (saj rečemo »pripovedna proza«) in pripovedovanjem. Pa ne le zato, ker je en pojem grafični, drugi vsebinski, tretji izvedbeni. Ampak tudi zato, ker ne označujejo iste množice besedil: množica verzov ni prekrivna/skladna s poezijo in petjem, ampak so te tri množice presečne. Poezija je pogosto v verzih, lahko pa je tudi v prozi (pesem v prozi); obstajajo verzificirana besedila, ki niso poezija (pedsokratski filozofski teksti ali Horaceva *De arte poetica*), knjižna poezija, ki se zelo redko ustno izvaja, ter ljudske pesmi, ki se zelo redko zapisujejo (v nepisanih kulturah nikoli). Tudi proza, pripovedništvo in pripovedovanje so presečne množice. Knjižno pripovedništvo je večinoma v prozi, toda imamo romane in povesti v verzih, prozo ne le pripovedujemo, ampak tudi pojemo (nedeljski in praznični evangeliji). Njihove kombinacije si predstavljam. Njihove kombinacije si predstavljam takole:

Tabela se nanaša na leposlovje, zavedajoč se mejnosti nekaterih žanrov, npr. cerkvenih. Rubriko verz/proza lahko izpolnimo tudi z neleposlovjem.

Na osnovno vprašanje, po čem se verz razlikuje od proze in poezija od pripovedništva, bi lahko z ozirom na dvoje medijev, ki sta pisni in ustni, odgovorili takole:

Tipografične in intonacijske členitve	Ustni medij				Stil (veliko ali malo stilnih sredstev)	Vsebina: izpoved vs. prikazovanje dogodkov
	Modus petje	Modus melorecitaranje	Modus recitiranje	Modus pripovedovanje		
Verz: a) metrični b) svobodni	ljudske in cerkvene pesmi, rock, pop	balkanska epika v 10-ercih, gregorijansko petje psalmov (gradual idr.), rap	recitiranje pesmi		razpon od zelo poetičnih do zelo prozaičnih besedil tako v verzih kot v prozi	a) pripovedništvo v verzih b) poezija v verzih c) verzna drama
Proza	koralno petje molitev Gloria in Credo	praznični evangelij		literarno branje, pripovedovanje pravljic		a) pripovedništvo v prozi b) pesmi v prozi c) prozna drama

Pisni medij

Zapisani verz od proze ločimo po vsaj eni od teh lastnosti:

- po metričnosti oz. verzem metrumu
- in/ali po grafični/tipografski členitvi na verze (ki je npr. v svobodnem verzju edini znak verzifikacije).

Zapisana poezija se od pripovedništva poleg tega dvojega lahko loči še:

- c) po stilu in vsebini
- č) in/ali po ilokucijskem dejanju razglasitve besedila za poezijo.

Ustni medij

Ustno izvajani verz se od proze loči po vsaj eni od teh lastnosti:

- a) po metričnosti
- b) in/ali pri recitaciji po intonacijski členitvi na verze (ki je ustni ekvivalent grafični členitvi),
- c) pri petju in melorecitanju pa po melodijski členitvi na melodijske fraze.

Ob prehodu v ustni medij se verz od proze torej loči po tem, da funkcijo grafične členitve na verze nadomesti intonacijska ali pa melodijska členitev na verze.

Ustno izvajana poezija se od ustnega pripovedništva poleg tega trojega lahko loči še:

- č) po stilu in vsebini,
- d) po ilokucijskem dejanju razglasitve besedila za poezijo,
- e) zgolj po petju, kadar je melodija taka, da v njej ni moč razločiti melodijskih fraz (v nekaterih afriških tradicijah, gl. Finnegan 1998: 74–75).

Ob prehodu v ustni medij se poezija od pripovedništva torej loči po intonacijski ali po melodijski členitvi na verze ali zgolj po petju. V nadaljevanju to podrobneje opišem tudi z ozirom na nepismeno publiko in avtorje. Članek zaključim z definicijo poezije in verza.

1 Po čem se poezija razlikuje od pripovedništva in verz od proze v pisnem mediju?

1.1 Razlika med poezijo in pripovedništvom v pisnem mediju

Zapisana poezija (ves čas mi gre za poezijo v nevrednostnem pomenu besede) se od pripovedništva loči po vsaj eni od teh lastnosti (pred vsako točko lahko vstavimo »in/ali«):

- a) po metričnosti oz. verzem metrumu (predpisano število zlogov, naglasov itd.),
- b) po grafični delitvi na verze,
- c) po rimi in aliteraciji,
- č) po stilu in semantiki (več in izvirnejša metaforika, simbolika in drugi tropi kot v prozi),
- d) po lirski vsebini (izpoved, občutje, čustvo),

- e) po ilokucijskem dejanju razglasitve besedila za poezijo (avtor sam, uredniki, kritiki, učitelji ipd.), kamor sodijo tudi naslov, podnaslov, mesto objave (literarna revija, pesniška zbirka ipd.),
- f) morda tudi po kratkosti besedila.

Nobena od teh lastnosti za poezijo ni nujna, vsaka je pogrešljiva, zato pesmi ponavadi nimajo vseh lastnosti, npr. svobodni verz nima metruma, pesem v prozi in likovna pesem pa nimata verzov; Kersnikove *Pesmi v prozi* ne stilistično-semantično ne lirsko niso poetične, ampak so pesmi le zaradi naslova in kračine. Nekatere pesmi Nataše Velikonja nimajo izrazitega poetičnega sloga in niti niso tipično lirske niti niso kratke:

napisale in prevedle smo na
milijone knjig, a lezbijke še vedno
berejo »pismo za annie« in gledajo
»connie in carla«. Želim si, da bi
kdo razumel, zakaj je djuna pisala o
lezbični skupnosti v folkloristični
dikciji. še vedno sanjam, kako
pridem v monokel in tam ostanem.
[...]
lani sem prvič po poldrugem
desetletju imela le deset objav.
po petih letih terminalov na radiu
[...]
(spet na začetku, zbirka *Poljub ogledala*)

Posamične lastnosti niso niti zadostne, npr. zgolj metrum, kitica in rima priložnostnih verzifikacij ne naredi za poezijo; zgolj lirskost tudi ne, saj so lirska tudi pisma in dnevniki. Morda včasih zadoščajo nekatere stilno-semantične lastnosti, toda katere? Torej mora poezija najbrž imeti vsaj dvoje od zgornjih lastnosti. Če jih ima pesem veliko ali vse, je tipičen primer pesmi, če ima le eno ali dve, je manj tipična (kar pa ne pomeni, da je zato slaba). Torej se pojem »poezija« stopnjuje. Stopnjevalne pa so tudi posamične lastnosti c), č), d) in f). Poezija in pripovedništvo (epika) sta stvar stopnje, gradacije: Prešernovi soneti so »zelo« poezija, citirana pesem Nataše Velikonja pa je najbrž »ravno še« poezija, vmes je cel spekter. Stopnje poezijskosti si lahko predstavljamo bodisi kot premico, kjer se poezija zvezno nadaljuje v pripovedništvo, bodisi kot koncentrične kroge, ki se prelivajo v pripovedništvo. Zato je odgovor na vprašanje, ali obstajajo vmesne oblike med poezijo in pripovedništvom, pritrdilen in manj intriganten od vprašanja, ali obstajajo vmesne oblike med verzom in prozo.

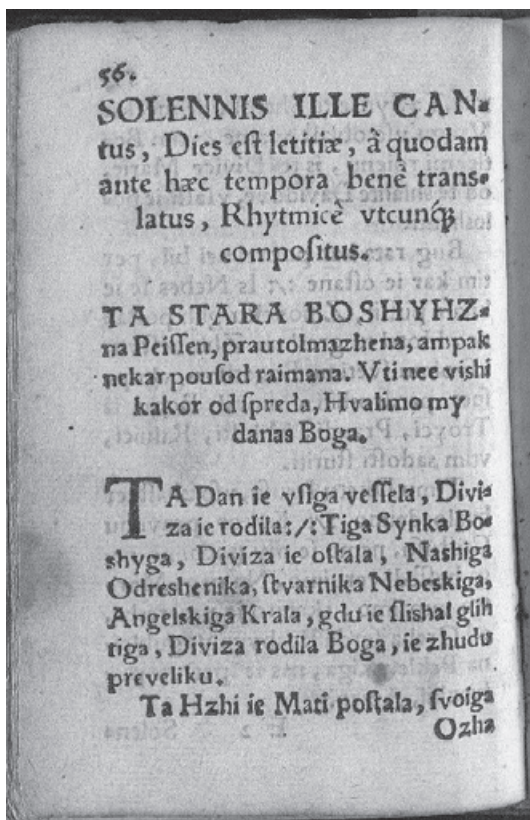
Pripovedništvo (ali 'proza' v metonimičnem pomenu) je enako težko definirati kot poezijo: lahko ga definiramo kot opozicijo poeziji (ne pa verzom), torej kot vrst, ki ji manjkajo vsaj nekatere od zgoraj naštetih lastnosti poezije (od a do f): ni metrično, ni grafično členjena na verze, nima rim in aliteracij, je stilistično in po tropih skromnejša, ni lirska, ampak prikazuje relativno veliko dogodkov (»predstavitev in posredovanje informacij o dogodkih, procesih in dejstvih iz zunanjega sveta«, gl. Brogan 1993:

1346), je daljša od pesmi, nosi žanrski (pod)naslov, jo predvidena oz. implicirana publika ima za pripovedništvo.

To ne pomeni, da pripovedništvu manjkajo vse te lastnosti ali pa da kakšne od njih ne sme imeti; besedilo lahko ima *prav vsako* od teh lastnosti, ne more pa imeti vseh hkrati: povesti in romani so lahko v verzih, krajše pripovedi ali pasusi večjih pripovedi so lahko zelo stilizirani, kratka zgodba prikazuje zelo malo dogodkov itd. Tudi pripovedništvo je stvar stopnje, ki se na enem koncu stika s poezijo.

1.2 Razlika med verz(ifikacijo) in prozo v pisnem mediju

1.2.1 Zapisani verz je grafični in fonološki pojav, zato mu zadošča ena od prvih dveh zgoraj naštetih lastnosti: ali metrična členitev na verze ali pa grafična. Verzifikacija mora biti nujno členjena na verze: ali zgolj metrično (grafično pa ne) ali zgolj grafično (metrično pa ne), lahko oboje hkrati. Zgolj metrično tako, da npr. vsakemu osmercu sledi še en osmerec v isti vrsti, do roba strani, metrični verz je torej lahko zapisan kot proza. Tako je v protestantskih pesmaricah, npr. pesem *Ta Dan je vsiga veselja*:

Ko upoštevamo rimo in število zlogov, bo grafično taka:

Ta Dan je vsiga veselja,
 Divica je rodila
 Tiga Sinka Božjiga,
 Divica je ostala,
 Našiga Odrešenika,
 Stvarnika Nebeškiga,
 Angelskiga Krajla:
 Gdu je slišal glih tiga,
 Divica rodila Boga,
 je čudu preveliku.

Zgolj metrična členitev – brez grafične – je torej že zadostni pogoj za verzifikacijo.

Torej se verzifikacija od proze loči po dvojni členitvi (Urbańska 1995: 10–14): prozo členimo na stavke, njena temeljna enota je stavek; verzifikacijo tudi – a poleg tega še na verze (metrično ali grafično). Proza je členjena enojno, verz dvojno. Enojna členitev proze se v zapisu kaže tako, da je besedilo pisano od levega do desnega roba zrcala, o tem, kdaj gre besedilo v novo vrstico, odloča urejevalnik besedila in je z vsakim zapisom drugače. O verzni členitvi (kje se verz konča in naslednji začne) pa odloča pesnik in mora biti v vsaki izdaji enaka.

1.2.2 Ker svobodni verz nima metrične členitve na verze, mora nujno imeti grafično (o načelih svobodnega verza gl. Urbańska 1995; Bjelčevič 1998/99). Zgolj grafična členitev pa ne zadošča, da bi besedilo postalo verzifikacija: svobodni verz je verzifikacija le, če je besedilo hkrati leposlovno, neleposlovnega besedila v svobodnem verzu ni (razen če imamo če imamo psalme za neleposlovje). Nasprotno pa je metrična verzifikacija možna tudi zunaj leposlovja, heksameter ostane heksameter tudi v strokovnem besedilu, npr. predsokratski filozofski teksti ali Horaceva *De arte poetica*. Skrajna pola verzifikacije so torej leposlovna besedila v svobodnem verzu in metrična strokovna besedila.

K ločevanju verza od proze pripomorejo rima, asonanca in aliteriranje korenskih besed (starogermanske pesmi), ne pa stavčni paralelizem, anafore, epifore in podobne ritmične lastnosti, saj so občasne stilske lastnosti, ki niti za svobodni verz niso nujne (gl. posamične pesmi Nataše Velikonja, Taje Kramberger in Alojza Ihana).

1.3 Vmesne oblike med verzom in prozo v pisnem mediju

Če obstajajo vmesne oblike med enojno in dvojno členitvijo, potem obstajajo tudi vmesne oblike med verzom in prozo.

1.3.1 Netipične verzifikacije, npr. whitmanski svobodni verz našega Kocbeka (npr. *Velika* in *Mala hvalnica*) prek Karla Kocjančiča do Allena Ginsberga. Zakaj pravim, »če obstajajo vmesne oblike ...«? Ponavadi je verz dolg eno grafično vrstico, pri naštetih pa dve in več vrstic, pri čemer so verzeti pisani od levega do desnega roba zrcala, tako kot proza. Grafično so torej vmes med verzom (ker o tem, kje se verz

začne in konča, odloča avtor) in proznim odstavkom (ker o širini zrcala odloča urejevalnik besedila).

1.3.2 Verske igre in Drabosnjak (ustno izvajanje obravnavam tu in ne v naslednjem poglavju). Kako pa so verz in proza za razliko od današnje literarne teorije razumeli od Drabosnjaka nazaj in zlasti polizobraženi in neizobraženi? Ali so sploh imeli tako vseobsegajoče pojme kot verz in proza, saj so se njihovi pojmi oblikovali ob drugačni, ustni literaturi (ob cerkvenih in ljudskih pesmih, pripovedkah, *pasijonih*)? *Danes vrsticam v pasijonih in drugih verskih igrah do 18. stoletja, npr. v Škofjeloškem in Kapelskem pasijonu* ter v Drabosnjakovi *Pastirski igri*, rečemo verzi. Toda – ali so jih tudi avtorji in publika imeli za verze? (Nobeno besedilo ni verz ali poezija samo po sebi, ampak le, če ju tako razumeta avtor in uporabnik, zlasti prvotni naslovnik.) Ti potencialni verzi namreč niso metrični, ampak so svobodni: dolgi so stavek ali dva in se zaključijo z rimo, torej so parno rimani stavki, ki so v *Škofjeloškem* pisani eden pod drugim, brez kitic – danes bi jim rekli rimani svobodni verz. Ti morebitni verzi so se pripovedovali, ne peli. Ob njih so v *Škofjeloškem* tudi čisto drugačni verzi: metrični in kitični (kitice, tipične za cerkveno himniko, npr. vagantska kitica iz jambskih osmercev in sedmercev), ki bi se po Höflerjevem (1999: 190) mnenju lahko péli, npr. pesem *Poglej, kristijan* v Povzetku/Periochi ob 12. podobi.

Po današnji logiki je oboje verz. Možno, da je rimane stavke tudi pisec imel za verz, ker so na Nemškem tedaj že oz. še uporabljali izraz *Knittelvers*. Vendar so bile verske igre namenjene poslušanju, ne branju. Po kakšnem kriteriju bi (nepismeni) poslušalec nemetrične, nekitične, govorjene rimane stavke imel za sorodnike metričnih, kitičnih in pétihi verzov? Rimano govorjenje je za poslušalca nekaj drugega kot metrično petje. Zaradi pisnega medija mi danes vidimo sorodnost, takratni uporabniki pa so morda slišali le različnost in rimanih stavkov in verzov pétihi pesmi niso povezali v skupni pojem verzifikacija. Na to sklepam tudi po *Kapelskem pasijonu*, ker so rimani stavki zapisani eden za drugim, kot proza (resda pa so tudi protestantske verzifikacije včasih pisane *in continuo*), pri čemer nekateri stavki niti niso rimani.¹

Če rimani stavki za poslušalca niso verz, potem so ali proza – ali pa nekaj vmesnega. Vendar je pojem proza vzet iz pisnega medija, nepismeni ga niso poznali in so razlikovali le med govorjenjem in petjem. Govorjenje v rimah je torej vmesna oblika med navadnim govorjenjem in petjem.

Podobno je z verzifikacijami Andreja Šusterja Drabosnjaka. V zbirki *Litanije* in v rokopisni *Pastirski igri* obstaja oboje: nemetrični parno rimani stavki in metrično-kitične pesmi. Prvim je rekel rajmi² (*Rajmi od mlinarjov*), drugim pesmi (*Ena nova pesem od napitih bratov, v Pastirski igri pa Pastieršče pjesmi*³). V *Pastirski igri* se to

¹ Digitalni faksimile je na spletni strani ZRC SAZU <http://nl.ijs.si/e-zrc/kapelski/> s klikom na »DP v TEITOK«, za knjižno izdajo (Prunč in Ogrin, 2016) pa je transliteriran v verze.

² Besedo Reim namesto Vers so uporabljali Nemci do 18. stoletja, pri nas Dalmatin v nemškem posvetilu *Ta celega Catehismusa* 1584, »windische Reimen«.

³ Tj. pesmi pastirjev.

dvoje loči tudi po govorni izvedbi – pesmi se poje, rajme pa »rajma«, v eni od didaskalij je namreč zapisano »Bandrovč eno Pesam *Zapoja* prej de *rajma*« (Drabosnjak 1992: 19), torej ‚eno zapoje, preden rajma‘. Rajmanje je po besedah Herte Laussegger (osebna informacija) govorjenje v rimah in Drabosnjak po njenem mnenju tega dvoje (rajmov in verzov pesmi) ni povezal v en nadredni pojem, v verzifikacijo (čeprav je svoja besedila pisal, torej videl).

1.3.3 Prozimetrum, kjer je besedilo kombinacija verza in proze, proznemu segmentu sledijo verzi, njim spet proza itd., npr. Dantejevo *Novo življenje*.

1.3.4 Pesem v prozi pa ni vmesna oblika med verzom in prozo: pesem v prozi je čista proza, pisana od levega do desnega roba zrcala. Je pa poezija.

2 Po čem se poezija razlikuje od pripovedništva in verz od proze v ustnem mediju v pisмениh kulturah

Recimo, da poslušate pesmi *Wave* Patti Smith ali *The Celebration of The Lizard* skupine The Doors ali *Places* Lou Doillon, besedil pa še niste videli, in recimo, da vas zanima, ali so recitirani pasusi verz ali proza. Kako bi to ugotovili na sluh? Ustno izvajanih besedil namreč ne vidimo, ampak jih slišimo: po čem poslušalci ločimo ustni verz od ustne proze in ustni verz od pisnega verza? Ne sprašujem se, po čem jih ločujejo folkloristi in verzologi, ampak po čem jih ločujejo izvajalci in publika.

2.1 Razlika med poezijo in pripovedništvom v ustnem mediju

Po predstavitvi v ustni medij se najbrž lahko spremenijo le tiste lastnosti poezije in pripovedništva, ki so zvočne narave, ki definirajo verz in prozo, pomenske in vsebinske pa ostanejo nespremenjene. Zato se tudi poezija in pripovedništvo v govorni izvedbi (petje, pripovedovanje itd.) lahko razlikujeta po nekaterih istih lastnostih kot v zapisu (po metričnosti ali/in po stilu in semantiki, ali/in po lirskosti in po ilokuciji), toda grafično členitev na verze mora nadomestiti intonacijska in melodijska členitev na verze.

2.2 Razlika med verz(ifikacijo) in prozo v ustnem mediju

Večina besedil v pisмениh kulturah je najprej napisana in šele nato ustno izvajana, zato imajo status verza ali proze predvsem zaradi razločevalnih lastnosti, ki jih imajo v pisavi. Katere od teh lastnosti pa se realizirajo v ustnem mediju? Kateri izvedbeni način (pripovedovanje, petje, recitiranje, melorecitiranje) ustreza verzom in kateri prozi? Ker sta pisna načina dva (verz, proza), izvedbeni pa štirje, ne moremo reči, da se verz vedno poje, proza pa vedno pripoveduje, in obratno, da je péto besedilo vedno v verzih, pripovedovano pa v prozi. Tako verz kot proza se lahko izvajata na vse štiri načine: se pripovedujeta, recitirata, melorecitirata in pojeta; verzifikacijo lahko pripovedujemo, prozo pa lahko tudi pojemo.

Pri ustnem izvajanju se *lahko* ohranijo sledeče razločevalne lastnosti verza: metričnost, rima in aliteracija, npr. jambski enajsterec je mogoče slišati (kdo ga res sliši, je drugo vprašanje)⁴. Pojavita pa se dve novi lastnosti (oz. bi se morali pojaviti): intonacijsko členjenje na verze in melodično členjenje na verze. Funkcijo grafično označenega konca verza bi pri recitaciji morala opravljati intonacijska členitev na verze: kratek premor (krajši od premora med povedmi, gl. Faganel 1997: 98–99) ali polkadenca ali antikadenca ipd. To zlasti velja za nerimane in zlasti za svobodne verze, sicer poslušalec posamičnih verzov ne bo razločil. Pri melorecitiranju in petju pa grafično členitev nadomešča členitev na melodijske fraze. Ta zvočna zaključka verza sta nujna, sicer se besedilo spremeni v prozo, kot bomo slišali pri Šalamunu. Da bi poslušalec verz ločil od proze, mora verzne enote slišati: dvojna členitev, tj. členitev na stavke in na verze, je tudi za govornjeni verz nujna.

Zgolj petje, ki nima razločnih melodijskih fraz, pa ne ustvarja verzov, saj se na ta način poje tudi prozo; tako je npr. katoliško melorecitiranje evangelijev in t. i. beril (ter proznih molitev kot *Očenaš*?). Evangelij se zaradi melorecitiranja ne bo pretvoril v verz, saj manjka dvojna členitev: v sicer monotoni melodiji res zaznamo melodijske figure, vendar te označujejo konce stavkov in povedi, ne pa konce verzov (Snoj 1999: 102).

Pripovedovanje proze. Pojem proza lahko uporabimo tudi za govornjena besedila, če jo definiramo kot tekst z le eno členitvijo, sintaktično: govornjena proza je besedilo, ki ni metrično, ki nima dosledno izpeljane dvojne intonacijske členitve, ki ni členjeno na melodijske fraze.

2.2.1 Recitiranje metričnega verza. Tudi v ustnem mediju o meji med verzi odloča metrum, ki ga nekateri slišijo (na to je morda računal npr. Shakespeare v svojih dramah), drugi pa ne. Poskusi v razredu kažejo, da npr. trohejski deseterec slišijo le redki; če so vsi verzi rimani, večina poslušalcev sliši konec verza, deseterskost pa le nekateri. Če je rima vsak drugi verz in če recitator koncev verzov ne markira, bo poslušalec najbrž dva verza slišal kot enega. Kako bi sicer poslušalec, ki Simona Jenka slabo pozna, slišal, da so *Obujenke* napisane v trohejskih šestercih in ne v dvanajstercih, saj se rimata le parna verza?

<u>In</u> srcé <u>ume</u> je	T 6 x	-U-U-U
č <u>ud</u> ne gov <u>or</u> ice,	T 6 a	-U-U-U
ki jih gov <u>or</u> ijo	T 6 y	-U-U-U
zvezde i cvetice.	T 6 a	-U-U-U

Če recitator za besedama »umeje« in »govorijo« ne naredi pavze ali polkadence ali antikadence, bo slišal dvanajsterec:

<u>In</u> srcé <u>ume</u> je č <u>ud</u> ne gov <u>or</u> ice,	T 12 a	-U-U-U-U-U-U
ki jih gov <u>or</u> ijo zvezde i cvetice.	T 12 a	-U-U-U-U-U-U

⁴ V ustnih kulturah, kot so nekdanje balkanske, so nepismeni pevci tisoče svojih epskih desetercev natančno slišali in se metrično niso skoraj nikoli zmotili (Stefanović 1992); danes, ko pesmi le še beremo, poskusi v razredu kažejo, da je na sluh težko določiti tip verza.

Z drugo besedo: tak recitator bi posegel v Jenkovo besedilo in iz krakovjaka naredil drugačen verz, tak, kot je v Aškerčevi *Legendi o topicalah*:

<u>Rómata</u> po <u>svetu</u> <u>Kristus</u> <u>in</u> Šent <u>pet</u> er,	T 12 a ⁵
tód, onód in vsékod, koder piha veter.	T 12 a

2.2.2 Recitiranje svobodnega rimanega verza

Bobnajo bobnajo kolesa v temo.
 V vagonu kup otrok.
 Sto rok
 tesno
 sklepa se v mrtvi krog.
 [...]
 (Matej Bor, *Bobnajo bobnajo kolesa*)

Če ni metruma, lahko poslušalec loči en verz od drugega po rimi, če niso rimani vsi verzi, pa mora recitator verzne konce označevati s pavzo ali anti/polkadenco.

2.2.3 Recitiranje sodobnega svobodnega nerimanega verza. Kako lahko poslušalec nerimane svobodne verze sliši kot verz? Kaj ostane od verznosti svobodnega verza, če recitator ignorira verzne meje oz. verzno intonacijo? Med recitiranjem nerimanega svobodnega antiskladenjskega verza (verza z obiljem enjambementov) je zvočni signal na koncu verza nujni pogoj, da tekst ostane verzifikacija: brez njega se pretvori v prozo ali v drug tip svobodnega verza, npr. v stavčni svobodni verz.

Brez označevanja verznihih meja recitira Šalamun svojo pesem *Vem* na festivalu Vilenica.⁶ Pesem je napisal v antiskladenjskem svobodnem verzu, prebral pa tako, da na koncu enjambemiranih verzov ni naredil nobenega premora ipd., verzne meje je ignoriral. V njegovem zapisu je pesem na verze členjena takole:

Včeraj zvečer me je tam, kjer je
 poniknila črta Barnetta Newmana,
 potopilo v vodo. Na gladino sem
 priplaval kot črn, temno moder
 svetleč cvet. Strašno je biti
 roža. Svet je obstal. Nemo sem se
 odprl, žametno, verjetno
 dokončno. S Tomažem Brejcem sva se
 pred tem pogovarjala o mistiki
 finančne mase, o očesu, o trikotniku,
 o Bogu. O možnosti branj, o
 šansi, o slovenski zgodovini in
 usodi.

⁵ Trohejski 12-erec ima za 6. zlogom cezuro, zato bi lahko tudi iz Aškerčevega naredili šesterce.

⁶ Youtube, Tomaž Šalamun, festival Vilenica, od minute od 6'40'' naprej.

Med recitiranjem pa pesmi ne členi na verze, ampak zgolj na stavke. Če bi recitacijo zapisali, bi jo morali zapisati ali kot prozo:

Včeraj zvečer me je tam, kjer je poniknila črta Barnetta Newmana, potopilo v vodo. Na gladino sem priplaval kot črn, temno moder svetleč cvet. Strašno je biti roža. Svet je obstal. Nemo sem se odprl, žametno, verjetno dokončno. S Tomažem Brejcem sva se pred tem pogovarjala o mistiki finančne mase, o očesu, o trikotniku, o Bogu. O močnosti branj, o šansi, o slovenski zgodovini in usodi.

ali pa kot stavčni svobodni verz:

Včeraj zvečer me je tam,
kjer je poniknila črta Barnetta Newmana,
potopilo v vodo.
Na gladino sem priplaval kot črn, temno moder svetleč cvet.
Strašno je biti roža.
Svet je obstal.
Nemo sem se odprl, žametno, verjetno dokončno.
S Tomažem Brejcem sva se pred tem pogovarjala o mistiki finančne mase, o očesu, o trikotniku, o Bogu.
O možnosti branj, o šansi, o slovenski zgodovini in usodi.

Šalamun je med recitiranjem torej svojo izvirno obliko verza spremenil. Drugače, pravilno, recitira svoj antiskladenjski verz Uroš Zupan, npr. v pesmi *Park* (iz zbirke *Oblika raja*),⁷ kjer enjambemente prebere tako, da na koncu verza naredi premor.

Če je treba meje med verzi v antiskladenjskem verzu označiti s premorom ali anti/kadenco, kako verze označiti v stavčnem svobodnem verzu? To je verz brez enjambementov, kjer konci stavkov in verzov sovpadajo, konec verza je konec stavka (Urbańska 1995; Bjelčević 1998/99), npr. mnoge Seliškarjeve in Jarčeve pesmi. Med recitiranjem bodo zato sovpadle tudi verzna in stavčna intonacija ter pavza, dve členjenosti se bosta združili v eno (zato je *recitirani* stavčni verz bližje prozi kot antiskladenjski verz, ki poln enjambementov). Poslušalci slišimo stavčne meje – toda kako vemo, da so to tudi verzne meje? Ali jih je treba označiti s premorom, ki je daljši od premora med stavki? Kako to počnejo pesniki?⁸ Recimo Zupan svojega *Večernega vlaka* ne recitira tako,⁹ Allen Ginsberg pa (gl. v nadaljevanju 2.2.5.1).

2.2.4 Kako zapisati govorno poezijo? Včasih imamo opraviti z nasprotno situacijo: avtor svojega besedila ni zapisal, ampak le povedal ali zapél. Kako vemo, ali v verzih ali prozi? Če je besedilo metrično, npr. balkanske guslarske pesmi, problema ni. Kaj pa, če je nemetrično in nerimano? Petje ali recitacija sugerirata, da je besedilo poezija – toda ali je tudi verz? In če je, kje so meje med verzi? Patti Smith je Hendrixovo pesem *Hey Joe* razširila z lastnim besedilom, ki ga ne poje, ampak recitira; besedila pa, kolikor vem, ni zapisala. Zato na spletu najdemo množico različnih načinov členjenja. Nekateri so v prozi:

⁷ Youtube, Uroš Zupan 2.mp4.

⁸ To vsaj pri nas ni raziskano, opazovati pa bi bilo treba tak stavčni verz, kjer so meje stavkov tudi znotraj verza.

⁹ Youtube, Uroš Zupan 1.mp4.

Honey, the way you play guitar makes me feel so, makes me feel so masochistic. The way you go down low deep into the neck and I would do anything, and I would do anything and Patty Hearst [...]

drugi skušajo ugotoviti, kje, razen na mejah stavkov, Patti Smith dela pavze in anti/polkadence in ali so te pavze in kadence tudi meje verzov:

Honey, the way you play guitar makes me feel so
 Makes me feel so masochistic
 The way you go down low deep into the neck
 And I would do anything, and I would do anything and Patty Hearst
 [...]

in

Honey, the way you play guitar
 Makes me feel so
 Makes me feel so
 Masochistic
 The way you go down low deep into the neck
 And I would do anything
 And I would do anything

And Patty Hearst
 [...]

Šalamunovo recitiranje odpira temeljno vprašanje svobodnega verza: kjer ni metruma in rime, zakaj sploh pisati v verzih? Če je namen verznosti med drugim povečanje pomenskega potenciala, Šalamun z ukinitvijo verzov sugerira, da je včasih razlog za členitev na verze lahko zgolj to, da besedilo dojemamo kot pesem. Patti Smith pa odpira nasprotno vprašanje: kako naj obstaja zgolj govorjeni svobodni verz?

2.2.5 Recitiranje vmesnih oblik med verzom in prozo

2.2.5.1 Če drži, da so v pisnem mediju verzi v stilu Walta Whitmana (Ginsberg, Kocbek) vmesna oblika med verzom in prozo, v Ginsbergovi recitaciji poeme *Howl* te vmesnosti ni. V zapisu so verzi predolgi, da bi šli v eno vrstico, odtod njena grafična vmesna oblika. Med recitiranjem pa pesem postane tipični stavčni svobodni verz: Ginsberg¹⁰ na koncu vsakega verzeta postavi premor, ki je daljši od premorov med stavki znotraj verzeta. To, kar je pri recitiranju običajnega stavčnega svobodnega verza morda zaželeno, je tu najbrž nujno.

2.2.5.2 O izvajanju prozimetruma (npr. Dantejevega *Novega življenja*) veliko pove avtorska oznaka francoske srednjeveške *Aucassin et Nicolette*, namreč *cantefable*, torej preplet govora in petja, kjer je ob prozi navodilo, naj se govori, ob verzih, naj se pojejo (Butterfield 1997: 71–72). Tej temi je posvečen celoten zbornik *Prosimetrum*.

¹⁰ Youtube, Allen Ginsberg reads *Howl*, Big Table Chicago Reading.

2.2.6 Pétje metričnega verza. Kot pri Šalamunu se tudi pri petju zgodi, da avtor pesem verzo členi drugače, kot jo je napisal, in to celo pri petju metrične pesmi. Na uradni spletni strani Black Sabbath je znamenita *Paranoid* zapisana tako:¹¹

<u>Finished</u> <u>with</u> <u>my</u> <u>woman</u>	-U-U-U	T 6
, <u>cause</u> she <u>couldn't</u> <u>help</u> me <u>with</u> my <u>mind</u>	-U-U-U-U-	T 9
People <u>think</u> I am <u>insane</u>	-U-U-U	T 6
because I'm <u>frowning</u> <u>all</u> the <u>time</u> .	-U-U-U-U-	T 9

<u>All</u> day <u>long</u> I <u>think</u> of <u>things</u>	-U-U-U-	T 7
but <u>nothing</u> <u>seems</u> to <u>satisfy</u>	U-U-U-U-	J 8
<u>Think</u> I'll <u>lose</u> my <u>mind</u>	-U-U-	T 5
if I don't <u>find</u> <u>something</u> to <u>pacify</u> .	U-U-U-U-U-	J 10

Ikti so podčrtani po Osbournovem petju. Kitici sta metrično različni, nesimetrični. Med petjem pa Osbourne besedilo členi povsem drugače:

Finished with my woman ,cause she couldn't help me with my mind	T 15
People think I'm insane because I am frowning all the time	T 15
All day long I think of things but nothing seems to satisfy	T 15
Think I'll lose my mind if I don't find something to pacify.	T 15

Metrum péte pesmi so štirje trohejski 15-erci, ker se v citiranem odlomku melodija ponovi štirikrat in vsakič ustvari enak verz. Zapisovalec je šel v novo vrstico za besedami *woman*, *mind*, *insane* itd., pevec pa za besedami *mind*, *time*, *satisfy*.

Te verze pa lahko členimo še na tretji način, na simetrične štirivrstičnice iz osmercev in sedmercev, ker jih smemo za 8. zlogom zaradi cezure (stalne medbesedne meje) in tradicije razpoloviti:

Finished with my woman 'cause she	T 8
couldn't help me with my mind	T 7
People think I'm insane because	T 8
I am frowning all the time	T 7

To je namreč ena od najpogostejših evropskih kitic, romarska štirivrstičnica (Prešern, *Strunam* in *Ukazi*).

Enako velja za pesem *Naj kolje noč* Lačnega Franza; zapis na ovitku plošče je svobodni verz (ker »metrična« shema ni metrična shema):

Ko vse poti,	U-U-
skrite, tihe in prazne	-U-UU-U
vodijo kam drugam.	-UU-U-

Med petjem pa Predin za besedami *poti*, *in*, *vodijo* naredi razločno pavzo, da ustvari pravilno trohejsko kitico (ikti so podčrtani):

<u>Ko</u> <u>use</u> <u>poti</u> ,	-U-U-	T 5
<u>skrite</u> , <u>tihe</u> <u>in</u>	-U-U-	T 5

¹¹ Na istoimenskem albumu besedila ni, zato je to najbrž edini avtorizirani zapis.

<u>prazne vodijo</u>	-U-U-	T 5
<u>kam drugam.</u>	-U-	T 3

Zakaj sta Osbourne in Predin pesmi zapisala drugače, kot jih pojeta? Ker sta besedilo členila na pomenske enote, ne pa na metrične in fonetične.

2.2.7 Koralno pětje proze. Rekli smo, da evangeliji in berila ostanejo proza, čeprav se melorecitirajo, ker »melodija« besedila ne členi na verze: besedila se pojejo več ali manj na istem tonu, na koncu stavkov pa so melodijski odkloni oz. »drobne figure« (Snoj 1999: 102).¹² Torej se melodija podreja skladnji, ne pa obratno. Na ta način do dvojne členitve ne pride. Pětje še ni znak, da je besedilo verzifikacija in proze nujno ne pretvori v verz.

3 Kaj loči poezijo od pripovedništva in verz od proze v nepismenih kulturah

3.1 Kaj sta v neevropeiziranih kulturah **poezija in pripovedništvo**, je najbrž komajda smiselno vprašanje, ker je besedna umetnost npr. ameriških Indijancev komajda podobna zahodni, zahodnjaki pa celo lastno ustno slovstvo (slovstveno folkloro) komajda štejemo za literaturo. In obratno: neevropske nepismene kulture nimajo evropeizirane umetnosti. Lahko se le vprašamo, ali poznajo delitev na dva ali tri večje zvrsti, ki bi približno ustrezala zahodni poeziji in pripovedništvu (in dramatiki).

O afriški ustni umetnosti afrikanistka Ruth Finnegan (1998: 69–79) razmišlja takole: če ima besedilo tiste lastnosti, ki jih na zahodu razumemo kot značilnosti poezije, ga bomo mi zahodnjaki označili za afriško poezijo. Te lastnosti so: glasbena izvedba, intenzivnost in čustvenost izraza, specifično besedje, stil in sintaksa, ponavljanja, paralelizem ipd., medtem ko so metrum, ritem, aliteracija, tonalna¹³ ali silabična rima redki in le tam, kjer je čutiti arabski vpliv. Včasih (Finnegan 1998: 75) pa je sploh le glasbena izvedba tisto, kar po evropskih kriterijih loči poezijo od pripovedništva. O poeziji odločata še stopnja specializiranosti (hvalnice in verske pesmi pojejo »profesionalci«) in njihova lastna klasifikacija (ilokucija). Tudi tu nobena od teh lastnosti ni ne nujna ne zadostna (Finnegan 1998: 77), celo glasba ni nujna sestavina vseh pesniških žanrov, hkrati pa se včasih popeva tudi »pripovedne« žanre. Še en kriterij poetičnosti je vsebinski: v poezijo bi lahko šteli panegirike, elegije (npr. ob pogrebni in spominskih obredih), vojne, lovske in verske pesmi, lirske (ob rojstvu, puberteti, poroki itd.), politične, priložnostne in otroške pesmi. Pripovedništvo pa je to, kar ni poezija: se ne poje, ampak se pripoveduje, je neritmično in nerimano, stilno preprostejše itd.; pripovedni žanri so vsakovrstne pripovedi, uganke, pregovori, javni govori.

¹² Taki melodiji so v gregorijanskem koralu rekli *tonus*, melodije tonusov so v obrednikih, npr. v *Liber usualis missae et officii*, ponavadi na začetku v poglavju *Toni*.

¹³ Silabične rime (ponavljanje enakih zlogov) so značilne za aglutinacijske jezike, kjer imajo slovnične kategorije stalne končnice, npr. *-ov* ter *-in* pri svojilnih pridevnikih, sklonske končnice itd. (Reichl 1997: 328). Neaglutinacijski jeziki silabičnih rim nimajo in so si konci verzov podobni po tonu (Finnegan 1998: 69–71).

3.2 Verz in proza. Ne le, da pri nepismenih ločnica med verzom in prozo ne poteka med dvema vrstama zapisa, ampak je vprašljivo, kdaj je še smiselno govoriti o verzu in prozi (prozi v fonetičnem smislu). O verzu le v literaturah, ki uporabljajo metrični verz, to pa so (indo)evropske, arabske (Heinrichs 1997) in poezija mnogih turških narodov (Reichl 1997: 327).

Afriška »poezija« pa večinoma ni metrična in rimana (neevropske glasbe na youtube postavlja Traditional Music Channel). Kaj pa tam tvori verzne enote, ali še lahko govorimo o verzifikaciji? Zato je vprašanje, kako se zapisano besedilo obnaša med recitiranjem in petjem, tu treba obrniti: kateri izvedbeni način (petje, melorecitacija, pripovedovanje) bi, če bi besedilo zapisali, dobil obliko verza ali proze? Zato je namesto razlikovanja med verzom in prozo smiselno govoriti o različnih načinih govornega izvajanja: govorjenjem, melorecitacijo in petjem (način izvajanja se prilagaja vsebini, v mandinškem epu Sunjata se dogodke pripoveduje, slavospeve in življenjske modrosti recitira, besede glavne junakinje pa se poje). Izvajalec lahko prosto prehaja od petja do govorjenja, tako da je včasih mejo težko potegniti (Haring 1997: 214). Zvrstni kontinuum, o katerem sem večkrat govoril, je tudi tu.¹⁴

4 Definicija poezije in verza

4.1 Za sklep ponujam clustersko definicijo poezije, ki upošteva tradicionalne zadrege definiranja, čeprav jih ne more rešiti.¹⁵ Zaradi različnosti besedil poezije ni moč definirati po besedilnih lastnostih, ki so nujne in hkrati specifične za vse pesmi; morda je ni moč definirati niti po funkciji. O poezijskosti pa gotovo odločata avtorjeva intenca in bralčeva odločitev, da zaradi lastnosti ali drugega razloga besedilo obravnava kot poezijo (tako nekako je Dickie 1969 definiral umetnost, Rea 2003 pa pornografijo). Definicija upošteva avtorjevo intenco, da napiše poezijo, bralčevo percepcijo, da gre za poezijo, besedilnih lastnosti pa se loteva po principu »in/ali«:

Prvi del definicije:

Za uporabnika U je besedilo B poezija (U ga obravnava kot poezijo) takrat, ko ima eno ali več naslednjih karakteristik (ne nujno vseh):

- a) je lirsko,
- b) ima relativno veliko metaforike, simbolike, metonimike, ima ritem (ponavljajna, stopnjevanja, paralelizme ipd.), glasovno orkestracijo (rima, aliteracija

¹⁴ Tudi péte pesmi nekaterih ameriških Indijancev niso metrične. Folkloristi (Alexander 2005, Fletcher 1992, Matthews 2002, Levine 2002, Rhodes 1983) so jih zapisovali v verzih, torej po evropsko, pri čemer so sledili pomenski členitvi, šele na prelomu 19. in 20. stoletja pa glasbeni: Natalie Curtis (*The Indians' Book*, 1907, cit. po Levine, str. 59) pa je indijansko petje zapisovala po »novem načelu, tako da so ustrezne glasbene fraze zapisane ena pod drugo, kot verzi v pesmi. A to ni vedno možno, Rhodes (1983: 7) pravi, da je indijanske melodije težko glasbeno transkribirati.

¹⁵ Predlagana clusterska definicija je ena do možnih, ostale so: realna, funkcijska, družinska/domino, prototipska, institucionalna, ekstenzionalna/pokazna, slučajna idr.

ipd.), zaznamovan besedni red, zgoščen izraz, je namerno¹⁶ nekoherentno in nekohezivno (med vse naštetu je treba postaviti in/ali),

- c) je v verzih,
- d) ima specifičen naslov ali podnaslov,
- e) je objavljeno v literarni reviji, pesniški zbirki, pesniškem spletnem portalu
- f) ga je avtor imenoval poezija,
- g) besedilo je kakovostno, če poezijo razumemo kot vrednostni pojem.
- h) Fikcijskost je za poezijo nerelevantna, ker ni niti nujna niti zadostna niti specifična niti pogosta lastnost, torej je izrazito fakultativna.

Drugi del definicije:

Besedilo dejansko je poezija,

- a) ko večina uporabnikov, za katere je bila pesem ustvarjena, besedilo obravnava kot poezijo
- b) in/ali ko jo tako obravnava strokovna publika, tj. institucija.

4.2 Definicija verza

Verz je (umetnostno) besedilo, ki je za razliko od proze dvojno členjeno. Proza je členjena na stavke, verz pa na stavke in še na grafično ali intonacijsko samostojne enote. Verzi v pesmi so med seboj ekvivalentni glede na neko gramatično lastnost, in sicer ali silabično (silabični verz), prozodično (silabotonični, tonični, kvantitativni verz) ali pa sintaktično (svobodni verz). Semantično so verzi soizmerni in soodnosni: soizmernost pomeni, da je potencialno vsak verz samostojna pomenska enota (ker je z avtorjevo voljo zamejen niz besed); soodnosnost pa pomeni vertikalno povezanost besed: grafična delitev na verze nam omogoča, da se nam pred očmi v koloni zvrstijo vse zaključne besede verzov in vse začetne besede, ki lahko ustvarjajo nove pomene; pri ustrezni recitaciji bi se to utegnilo tudi slišati. S soodnosnostjo in soizmernostjo se pomenski potencial poveča.

VIRI IN LITERATURA

- Alice C. FLETCHER, Franis LA FLESCHE, (1911) 1992: *The Omaha tribe*. Nebraska: University Press.
- Hartley B. ALEXANDER, (1916) 2005: *Native American Mythology*. Mineola: Dover Publications.
- Kapelski pasijon*, 2016. Ur. M. Ogrin in E. Prunč. Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU. Na spletu.
- Victoria Lindsay LEVINE 2002 (ur.): *Writing American Indian Music: Historic Transcriptions, Notations, and Arrangements*. Middleton, Wisconsin: A-R Editions for

¹⁶ Tj. bralec domneva, da je pesnik tako nameraval.

- American Musicological Society. Na spletu.
- Liber usualis missae et officii*, 1930. Pariz, Tournay, Rim.
- Washington MATTHEWS, (1897) 2002: *Navaho Legends*. Utah: University Press. Na spletu.
- Willard RHODES, 1983: *Music of the American Indian navaho: From the Archive of Folk Culture*. Washington: Library of Congress. Na spletu.
- Andrej ŠUSTER DRABOSNJAK, (1798) 1997 in 2016: *Litanije*. Reprint Celovec: Wieser, Drava.
- , 1992: *Pastirska igra*. Ur. H. Maurer-Lausegger. Celovec: MD.
- Aleksander BJELČEVIČ, 1998/99: Svobodni verz 2: Lastnosti sistema. *Jezik in slovstvo* 44/12. 29–44.
- Cecil M. BOWRA, 1963: *Primitive Song*. New York: Mentor Book.
- Terry BROGAN, 1993: Verse and Prose. *The new Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*. Ur. A. Preminger, T. V. F. Brogan. New York: MJF Books. 1346.
- Ardis BUTTERFIELD, 1997: *Aucassin et Nicolette* and Mixed Forms in Medieval French. *Prosimitrum*. Ur. J. Harris in K. Reichl. Cambridge: D. S. Brewer. 67–98.
- George DICKIE, 1969: Defining art. *American Philosophical Quarterly* 6/3. 253–56.
- Jože FAGANEL, 1997: Verzni prestop v drami *Voranc* Daneta Zajca. *Zbornik ob sedemdesetletnici Franceta Bernika*. Ur. J. Pogačnik. Ljubljana: ZRC SAZU. 97–106.
- Ruth FINNEGAN, ¹³1998: *Oral Literature in Africa*. Nairobi, Dar es Salaam: Oxford University Press.
- Mihail L. GASPAROV, 1993: *Russkie stihi*. Moskva: Visšaja škola.
- Lee HARING, 1997: The African Challenge. *Prosimitrum*. Ur. J. Harris in K. Reichl. Cambridge: D. S. Brewer. 2013–224.
- Bruce HAYES in Margaret MACEACHERN, 1996: Are there lines in folk poetry? Na spletu.
- Wolfhart HEINRICHS 1997: Prosimetrical Genres in Classical Arabic Literature. *Prosimitrum*. Ur. J. Harris in K. Reichl. Cambridge: D. S. Brewer. 249–76.
- Janez HÖFLER, 1999: Glasba v Škofjeloškem pasijonu. *Škofjeloški pasijon*. Ur. J. Faganel. Ljubljana: MK. 188–91.
- Michael C. REA, 2003: Kaj je pornografija? Prev. B. Kante. *Analiza: časopis za kritično misel* 7/1–2. 125–55.
- Karl Reichl, Joseph Harris, 1997: Introduction. *Prosimitrum*. Ur. J. Harris in K. Reichl. Cambridge: D. S. Brewer. Cambridge: D. S. Brewer. 1–16.
- Jurij SNOJ, 1999: *Gregorijanski koral*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Timothy STEELE, 2012: Verse and Prose. *The Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*. New Jersey: Princeton UP. 1507.
- Mirjana D. STEFANOVIĆ, 1992: *Struktura srpskohrvatskoh asimetričnog deseterca u starijim zapisima (XVI–XVIII stoljeće)*. Beograd: Institut za književnost i umetnost.
- James H. Pickering, Jeffrey D. Hooper, 1986: *Literature*. New York: Macmillan.
- Dorota URBAŃSKA, 1995: *Wiersz wolny*. Varšava: Instytut badań literackich.
- Valens VODUŠEK, 2003: Anakruza v slovenski ljudski pesmi. *Etnomuzikološki članki in razprave*. Ur. M. Terseglav, R. Vrčon. Ljubljana: ZRC SAZU.

SUMMARY

How verse is distinguished from prose in an oral medium, and how poetry is distinguished from narrative/epic; the question that is particularly relevant to oral cultures. For this reason it is necessary to define prose (text with one division, i.e. syntactico-intonational division into sentences and phrases) and verse (text with additional intonational division into verse lines, where verse lines are equivalent, correlatable and commensurate) as graphic and phonetic-intonational concepts, and poetry as a stylistic and content-based concept (I will propose a clustered definition of poetry). What is free verse and what are mixed forms between verse and prose (Whitmanesque verse, prosimetrum, Passion plays in apparently rhymed free verse) and how they are delivered orally (according to the four manners of oral delivery: singing, musical recitation, recitation, and narration)? Which characteristics of verse are preserved and which are changed in oral delivery (graphic divisions *must be* replaced by intonational division or verse ceases to be verse)? How should metrical verse be recited, how should be recited various types of free verse (with sound markers needed at the end of verses), what are the differences between sung and written verse, and how to write down poetry that was originally spoken? When we can speak of verse and prose among non-literate peoples and cultures (e.g., African, American indian), where a *graphic* opposition between verse and prose does not exist?